

VILNIUS UNIVERSITY

ERNESTA MOLOTOKIENĖ

THE PROBLEM OF RELATION BETWEEN PERCEPTION AND IMAGINATION
IN HUSSERL'S PHILOSOPHY

Summary of the Doctoral Dissertation

Humanities, Philosophy (01 H)

Vilnius, 2012

The dissertation was prepared at Vilnius University during 2008-2012

Scientific Supervisor:

prof. habil. dr. Arvydas Marijus Šliogeris (Vilniaus University, Humanities, Philosophy – 01 H).

Counselor:

prof. dr. Dalius Jonkus (Vytautas Magnus University, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H).

Dissertation is going to be defended at a public session of the Scientific Council of Philosophy, Vilnius University:

Chairman:

prof. dr. Rita Šerpytytė (Vilnius University, Religion Research and Studies Center, Humanities, Philosophy – 01 H).

Members:

prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas (Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Philosophy – 01 H);

doc. dr. Skirmantas Jankauskas (Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H);

prof. dr. Jūratė Rubavičienė (Lithuanian University of Education, Humanities, Philosophy – 01 H);

prof. dr. Arūnas Sverdiolas (Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Philosophy – 01 H).

Opponents:

prof. habil. dr. Bronislavas Kuzmickas (Mykolas Romeris University, Humanities, Philosophy – 01 H);

doc. dr. Mintautas Gutauskas (Vilniaus University, Humanities, Philosophy – 01 H).

The official defense of the dissertation will be held at 4 p.m., September 28, 2012, at the Dept. of Philosophy, Vilnius University (auditorium 201)
Adress: Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lithuania

The summary was circulated on August 28. 2012.

The dissertation is available at the Vilnius University library.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ERNESTA MOLOTOKIENĖ

SUVOKIMO IR VAIZDUOTĖS SANTYKIO PROBLEMA HUSSERLIO
FILOSOFIJOJE

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filosofija (01 H)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2008 – 2012 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Arvydas Marijus Šliogeris (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H).

Konsultantas:

prof. dr. Dalius Jonkus (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Filosofijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. dr. Rita Šerpytytė (Vilniaus universitetas, Religijos studijų ir tyrimų centras, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H).

Nariai:

prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H);

doc. dr. Skirmantas Jankauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

prof. dr. Jūratė Rubavičienė (Lietuvos edukologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H);

prof. dr. Arūnas Sverdiolas (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H).

Oponentai:

prof. habil. dr. Bronislavas Kuzmickas (Mykolo Riomerio universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H);

doc. dr. Mintautas Gutauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H).

Disertacija bus ginama viešame Filosofijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. rugšėjo mėn. 28 d. 15. 30 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto 201 auditorijoje. Adresas: Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. rugpjūčio mėn. 28 d. Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

This dissertation is design to the analysis of the problem of the relation between perception and imagination, raised by the founder of phenomenology Edmund Husserl (1859-1938).

The reasoning of dissertation. In the Western philosophy, the perception, in comparison with imagination, traditionally receives exceptional attention. Already antiquity thinkers attributed a privileged status to perception as the mind's capability most closely approached to the cognition of reality with regard to other forms of the mind. Imagination episodically loomed just in the periphery of the history of philosophy, however, even in such circumstances imagination was understood not only as „imperfect“ perception, but also as radically different and unique capability of consciousness. However, until Edmund Husserl, no comprehensive research of the imagination phenomena while revealing the fundamental ratio of perception and imagination had not been performed.

The phenomenological description of the experiences of consciousness „legalizes“ imagination and from now its active prosecution starts: tracing imaginative traces it becomes clear that imagination has tangled all experiences of consciousness while staying in the shadow of consciousness, unreachable for reflection. Therefore it is logical that imaginary traces are seen most clearly where the shelter of imagination is expected in the least degree – in the field of perception. Researching the acts of perception and imagination phenomenologically, it becomes clear that the privileged position of perception and the claim to the authenticity of cognition is demolished by imagination, neutralizing the claims of all experiences to the authenticity, therefore perception becomes just one of the possibilities of authenticity practically not differing from the possible perception of imaginary reality. The ratio of perception and imagination is problematic: on the one hand, imagination is radically different form of consciousness, on the other hand, its functioning is enabled by perception. In this thesis we state that the differentiation of perception and imagination in the transcendental phenomenology of Husserl is formal as, practically, perception and imagination are mutually dependent acts of consciousness: the ratio of the mutual dependence of perception and imagination is entrenched by imagination as in the modification concept of all-inclusive consciousness when imagination, freely varying the modified sensual

contents, pierces the field of perception enabling its functioning. Formally differing the acts of perception and imagination and attributing the privileged access to the understanding of reality to perception, Husserl formally retains the classic worldview based on the principle of rationality, which is noticeably loosened by imagination. As the understanding of reality becomes problematic due to the impact of imagination on understanding, it is necessary to determine the criteria of authenticity anew in the perspective of perception and imagination ratio: if perception is practically imaginary, it means, the reality is just one of the manifestations of imagination? Is it possible, while applying the method of transcendental phenomenology, to solve the problem of the constitution of reality in the consciousness? And maybe exactly imagination enables the solution of this problem when it is least expected?

The scope of research. The problem of the definition of imagination is fixed by Husserl already in *Logical Investigations* (1984), where, while analyzing the types of the consciousness experiences, Husserl distinguishes the class of non-observed images different from the class of concept images. Detecting imagination as a separate mental ability, qualitatively different from perception, Husserl cannot avoid the problem which, as it may be said, he solves in all further works: the problem of the relation between perception and imagination. The main work, comprehensively analyzing the phenomenon of imagination, is the work *Fantasy, Image-Consciousness, Memory* (1980) prepared on the basis of lectures read in winter of 1904-1905, dedicated for the problematics of consciousness; the work covers the problematics of consciousness, researched from 1898 to 1925. The period when Husserl had been researching the problem of imagination in one aspect or another essentially covers the entire period of the creation of the method of phenomenology.

Although the number of foreign authors' works dedicated for the research of Husserl's phenomenology is considerable, however, it seems that the problematics of imagination lacks greater and deeper interests. Practically there are no publications directly researching the problem that we have arisen, and the number of works dedicated for imagination in the broad sense is also paltry. Maybe this is influenced by the very specifics of the phenomenon of imagination: Husserl had not finished the theory of imagination leaving room for various interpretations. The work *Imagination according*

to Husserl (1970) by Maria Manuela Saraiva is historically important in which the author, citing the works of Husserl, describes in detail the phenomenon of imagination. For the general understanding of the imagination phenomenon and historically analysis the work *The Fictive and the Imaginary* (2002) by Wolfgang Iser is significant. One of the most important works for the problem researched by us is *Phenomenology of Imagination by Husserl* (1997) by Paolo Volonté, in which the author analyzes the phenomenon of imagination and attributes its main meaning to the function of the form of consciousness, constituting the cognition of imagination. Julia Jansen in her article “On the Development of Husserl’s Transcendental Phenomenology of Imagination and its Use for Interdisciplinary Research“ (2005) reviews the change of Husserl’s concepts of imagination, starting from the early period of Husserl’s creation and finishing with the late stage of the creation. In the article “The Primacy of Perception in Husserl’s Theory of Imagining“ (1990), Mark P. Drost proves the thesis that the intentionality of perceptive consciousness is a model while understanding imaginary acts. Drost follows the position, different from that of, for example, Volonté’s, that imagination may not be the constitute foundation of perceptive consciousness despite that all acts of consciousness are correlated in intentional form. Although imagination and perception are different forms of consciousness, having different kinds of intentional structures, however, Drost, following Husserl, indicates that perception is „higher“ than imagination. Comprehensive presentation of Husserl’s imagination’s phenomenology is presented in the article “Fiction and Phenomenology“ (1968) by Donald B. Kuspit, in which the author, quoting Husserl, states that although perception is dominant in respect to imagination, however, imagination is such mental ability which may „catch“ the essence ultimately.

Until now the only analytical work in Lithuania, comprehensively researching the phenomenon of imagination in the history of philosophy, is dissertation “Concept of Imagination in Phenomenological Philosophy“ by Kristupas Sabolius. For us, the author’s position in respect to the ratio of perception and imagination is important: although this problem is not analyzed directly in the dissertation, however, the author proves the thesis that: “reproductional imagining function is implicatively typical to almost all acts of consciousness“ (2008: 23). In general, it may be stated that

the author, both in this work and in other publications on imagination, emphasizes the dominance of imagination against the field of actual perception. Articles by Sabolius should be mentioned in which the author analyzes the phenomena of imagination in various aspects: “Imaginary Consciousness“ (2007), “Space and Imagination“ (2010a), “The Temporality of Imagination and Phantasy“ (2010b), “Image Consciousness, Representation and Imagination“ (2011). Almost the only book in Lithuanian, which comprehensively presents and analyzes the main problematic places of Husserl’s phenomenology project, is the monograph *Experience and reflexion. Horizons of phenomenology* (2009) by Dalius Jonkus. The publication “Will to Phantasy: ‘Dissident’ Poetics of the Possible Amid the Parody of Postmodernity” (2011) by Mindaugas Briedis is also worth mentioning which structurally compares perception and imagination, seeking to reveal the uniqueness of imagination as an act of intentional consciousness, its ability to perceive all other acts of intentional acts. As we have mentioned before, until now the only work, comprehensively analyzing imagination in phenomenology philosophy and in history of philosophy in general in Lithuania is the dissertation by Kristupas Sabolius, also several publications which interpret Husserl’s imagination phenomenon in various aspects. However, Sabolius analyzes the Husserl imagination in the systemic unity with the imagination theories of Sartre and other philosophers, seeking to continue the analysis of imagination in Kant and Heidegger’s temporality perspective. It means the author, allocating the main attention for the questions of imagination’s meaning, significance and functions, separately does not analyze the problem of the ratio of perception and imagination in Husserl’s philosophy, although theoretical assumptions of such analysis are clear in the dissertation of Sabolius.

The scientific novelty of our dissertation is the research of the *relation* between perception and imagination in Husserl’s philosophy revealing that the separation of perception and imagination, while giving the perception the privileged access to the cognition of reality, is *formal* as *practically* perception and imagination is mutually dependent acts of consciousness, therefore essentially the understanding of reality is always imaginary. Viewing from this point, our work enables to re-think the problem of the constitution of reality in consciousness.

Objects and tasks of research. The main aim, established in the dissertation, is to research the ratio of perception and imagination in Husserl's philosophy, establishing the problematic aspects of this ratio: *possible* similarities and differences of both acts of consciousness and the meaning of their dynamic interaction for the whole project of transcendental phenomenology. While seeking this aim, we establish the following particular tasks:

1. To research the problem of the constitution of actuality and (or) reality in consciousness.
2. To establish the ratio of sensual contents and phantasms.
3. To research the field of perception revealing the impact of imagination.
4. To research the constitution of perception and imagination in the inner consciousness of time.
5. To analyze the similarities and differences of perception and imagination images in the historical perspective:
 - a) To establish the meaning of perception and imagination images, given by Aristotle, Hume, Kant and Brentano;
 - b) To analyze on which basis Husserl differs the images of perception and imagination.
6. To reveal the differentiation of perception and imagination in Husserl's philosophy as formal, establishing their practical dependence.
7. To research the structures of perception and imagination as objectivising acts of consciousness:
 - a) To analyze the concept of observations;
 - b) To establish the dynamical interaction of perception and imagination in the core of the observation.
8. To establish the meaning of empty images to the mutual dependence ration of perception and imagination.
9. To research the ratio of remembrance and imagination.
10. To research the moduses of imagination revealing their impact on the entire field of consciousness.

11. To analyze the consciousness of image as exemplary medium of the interaction of perception and imagination.
12. To analyze marginal cases of the ratio of perception and imagination.
13. To research the possibility of intersubjective imagination.
14. To establish the meaning of perception and imagination while seeking evidence.
15. To establish the significance of imagination in the dispute of autophenomenology and heterophenomenology.

The methods of research. The methods of theoretical reconstruction, hermeneutical, comparative and critical analysis of text interpretation were applied in the dissertation.

The main method of the dissertation – the method of theoretical reconstruction, systematically reconstructing the approach of Husserl in respect to the problem arisen in the paper. This method was applied in all three parts of the dissertation and especially in those places where the most attention was paid to the analysis of the essential problematic moments of Husserl's works.

In parallel to the method of theoretical reconstruction, in all parts of the dissertation also the hermeneutical method of text interpretation was applied helping to establish the integrated approach of the problem analyzed in the dissertation, separately analyzed in Husserl's works as well.

The method of comparative analysis was applied comparing separate positions of authors in respect to the established problem, often contradicting to Husserl.

The method of critical analysis was applied critically analysing the contradicting places of Husserl's texts, which fix the changes of approach to the analyzed problem and evaluating the correctness of the interpretations and arguments, provided by authors, opposing and pro-opposing in respect to the problem established in the dissertation.

Theses of the dissertation

1. On the basis of the differentiation of reality and actuality it is practically impossible to separate the experiences of perception and imagination.

2. Perception, timely constituting as presence, practically expresses only the idealisation of presence, therefore pure perception as the most present is just the sought object.
3. Although imagination on Husserl's philosophy is understood as a subjective ability, however, it also enables intersubjective experiences.
4. Perception and imagination give to consciousness formally different observations, however, practically, all observations are imaginary.
5. Formally remembrance, being a part of the perception field, differs from the image of imagination, however, practically their differentiation is doubtful because: a) images of remembrance and imagination are given in „in-presence“ modus; b) the possibility of the very initial impression, which is reproduced in the image of remembrance, is doubtful due to the accompanying imaginary horizon of empty images.
6. Mutual dependence of perception and imagination acts is possible first of all due to accompanying imaginary horizon of empty images.
7. Imagination, as all-covering modification of consciousness, enables the eidetic intuition of pure essences.
8. Husserl's method of transcendental autophenomenology, as introspective description of the subject's experiences, practically is preeminent against the „scientific“ method of heterophenomenology.
9. Seeking the eidetic cognition, imagination obtains advantage against perception.
10. Maintaining formal superiority of perception against imagination, Husserl seeks to maintain a stable worldview based on the principle of rationality; however, imagination substantially aggravates those efforts.

The structure of work. The dissertation consists of introduction, three parts, conclusions and list of literature.

The first part of the dissertation researches the formal foundation of the differentiation of perception and imagination, highlighting the formal domination of perception against imagination, however, implicitly the mutual dependence of perception and imagination acts is already fixed: the similarity of the experiences of perception and imagination is seen in the very structure of intentional consciousness, when, after

phenomenological reduction, all experiences of consciousness are understood as the possibilities of reality. Formal differentiation of perception and imagination is entrenched in the level of sensual contents and phantasms, when it becomes clear that phantasms, being modifications of sensual contents, has no relation to the empirical reality. Researching the constitution of perception and imagination acts in the inner consciousness of time, formally different moduses of the experiences of perception and imagination is revealed: although perception is understood as present, and imagination – as in-presence, however, each present self-take of perception is accompanied by the imaginary horizon of empty images. The problem of the object's self-take and indirect kind-of-take is solved also in the images of perception and imagination, enabling their formal purpose. The assumptions for this may be seen in the researches of the images of perception and imagination performed by Aristotle, Hume, Kant and Brentano and influencing Husserl.

The second part of the dissertation further researches – now already explicitly – the ratio of the mutual dependence of perception and imagination which reveals analyzing perception and imagination as objectivising acts of consciousness. It becomes clear that the objectivising act of consciousness consists of the intention an observation, however, independent from the type of the observation, exactly the imaginary intention organizes the meaningful contents of the observation, therefore mutual dependence of perception and imagination is fixed already in the core of the observation. On the other hand, all observations are accompanied by the horizon of empty images, therefore all experiences of consciousness are given imaginary. Researching the moduses of imagination, it becomes clear that imagination, as all-covering modification of consciousness, affects the whole consciousness, therefore perception and imagination are not given in pure forms: perception is imaginary, and imagination is perceptive. The ratio of the mutual dependence of perception and imagination is entrenched in the consciousness of image: it becomes clear that image constitutes in consciousness, while conflicting of perception and imagination fields, and this tense of both fields retains perception and imagination in the mutual dependence.

The third part of the dissertation researches the problematic aspects of the ratio of perception and imagination. Marginal cases of the ratio of perception and imagination are researched: illusions and hallucinations. This problematic aspect of the

ratio of perception and imagination opens another problem – the problem of the possibility of intersubjective imagination. Basing on the theory of intersubjectivity developed by Husserl, an assumption is made that it is possible to imagine theoretically the existence of another Ego, as all experiences of the Ego are connected by the same world of experience, on the basis of which the very phantasms may be experienced. Researching the significance of perception and imagination while seeking for evidence, it is proved that imagination enables the catches of the cases of the marginal possibilities of reality, during the variation of eidetic possibilities. It is proved that eidetic cognition is possible also in imagination as the constitution of meaning in imagination takes place independently from the constitution of being.

Summary of the text

I. Foundation of the *formal* differentiation of perception and imagination

Following the classic Western tradition of metaphysics, Husserl considers perception as exemplary and dominating act of consciousness in respect to all other acts of consciousness, therefore, accordingly, imagination is constantly compared with perception emphasising the priority and superiority of perception against imagination. However, this hierarchy of the acts of consciousness which seems such understandable and clear by itself in the transcendental phenomenology is demolished practically emerging radically different position of matters. Traditionally perception is understood as the form of consciousness providing the cognition of reality. However, the privileged position of perception and its claim of the reality of cognition is demolished by imagination, therefore the ratio of the experiences of consciousness in transcendental phenomenology must be considered researching the very acts of consciousness and not accepting anticipatory assumptions about the nature of reality. While phenomenologically researching the acts of perception and imagination, it becomes clear that the differentiation of both acts are more *formal* than it is fixed *practically*. *Formally* differentiating the acts of perception and imagination, and attaching the privileged Access to the understanding of reality to perception, Husserl *formally* retains the classic worldview based on the principle of rationality.

In this chapter we raise the following question: why the differentiation of perception and imagination is determined as *formal*? First of all, *formal* differentiation of the experiences of perception and imagination is seen in the very structure of intentional consciousness, after it becomes clear that all experiences of consciousness are real in such degree as the degree of reality we grant to the very consciousness, in other words, it is pointless to talk about reality as not belonging to consciousness. On the other hand, after phenomenological reduction (which, as we will see, is neutralizing modification of imagination), the experiences of consciousness loses all previous privileges to reality, therefore all experiences are understood as possibilities of reality. Thus, although privileged understanding of reality constitutes in perception, however, for consciousness it is only one of the possibilities of reality. Thus not only perception may allot the reality to consciousness, but imagination as well. Searching for firm foundation of the differentiation of perception, Husserl finds it and entrenches the formal differentiation of acts in the level of sensual contents and phantasms, where phantasms as modifications of sensual contents or faded copies have no connection with the empirical reality, therefore, accordingly, and imagination, in the relation with perception, should be attributed with a secondary position.

However, researching perception and imagination on the basis of the constitution of the inner consciousness of time, this differentiation is seen to be *formal* as *practically* it is hard to fix „the first impression“ in the endless flow of consciousness: the original impression, the same as the catch of the sensual content, is given together with the horizon of empty images (imaginary), on the other hand, the initial impression in the flow of consciousness is immediately displaced by other impressions, and the attempts to recreate it essentially are imaginary efforts. Although in the inner consciousness of time perception is constituted as present-self-take, and imagination is in-presented as „kind-of take“, however, it *practically* reveals out that the core of the present perception, constituted from retention and protention, is not-presentive, imaginary. *Formal* differentiation of perception and imagination is also seen in the ratio of the images of perception and imagination. The self-take of the object in the image of perception is obvious, therefore the duration of the perception's image by non changing intensity lasts as long as the reason which has caused the image lasts. At the meantime, the image of imagination is not bound by any local definitions. The complex ratio of the images of

perception and imagination is unfolded in the historical perspective, separately analyzing the positions of Aristotle, entrenching the differentiation of the images of perception and imagination, Hume, who, on the contrary to Aristotle, practically did not differ the images of perception and imagination (especially it is obvious talking about images of remembrance and imagination), Kant, who considered the images synthesized by imagination as the foundation of cognition, and Brentano, who explained time by the images of imagination. We will see that formal differentiation of perception and imagination practically reveals the similarity of both acts, and more particularly – the ratio of the mutual dependence which will be researched in the second chapter of our work.

II. Perception and imagination as *practically* mutually dependent forms of consciousness

The impression made by the research of the 1st chapter that we unfoundedly interpret Husserl's perception in phenomenology as the act of consciousness *practically* alleviated with meaning in respect to imagination. However, in this work we do not raise the aim to demolish the foundations of Husserl's transcendental phenomenology, therefore, following Husserl, we state that perception continues to *formally* stay as the principal criterion of perception and the place of the constitution of the unity of the reality's meaning. However, *practically*, as we have seen, perception as a moment of the catch of present being is just a flash accompanied by the horizon of empty images. However, this flash essentially is the foundation of rationality on which Husserl lays the foundations of his transcendental phenomenology as eidetic science.

This chapter structurally analyses the structures of the images of perception and imagination and reveals the ratio of the mutual dependence of perception and imagination. Dividing the acts of consciousness to objectivising and not-objectivising, Husserl solves the problem of the possibility of reality in consciousness by another aspect. Although perception and imagination is objectivising acts of consciousness, however, the image of reality which constitutes in these acts is not the same: if the present reality constitutes in the field of perception, then imagination, on the contrary, provides in-presented „kind-of reality“ image.

While analyzing the objectivising acts of consciousness, Husserl seeks to research consciousness purely phenomenologically, without including any ratio with empirical reality, and this enables the functioning of imagination as exactly in the pure consciousness imagination revels in its full power. First of all the dependence of perception and imagination is seen in the structure of observations. The objectivising act of consciousness is comprised from intention and observation, however, independently from the type of the observation, meaningful contents are organized by imaginary intention, therefore already in the very initial level of the objectivising act the mutual dependence of perception (as the catch of direct observation) and imagination (as the intention filling the meaningful content to the observation) is fixed. It means that although perception and imagination provide formally different observations to consciousness, however, practically they are mutually dependent acts of consciousness. Pure intentions reveal the horizon of emptiness, where each empty image as still not „implemented“ intention stimulates the cognitive process of consciousness: perception and imagination in this case are understood as in-observations of the moments of empty images' horizon. The very empty images as pure intentions are the condition of the possibility of imaginary consciousness, therefore in this place the ratio of the mutual dependence of perception and imagination is obvious. Although *formally* observations are divided to the observations providing existing object to reality (comprising the field of perception) and to neutral observations (comprising the field of imagination), practically these observations are given the dynamic ration of the mutual dependence: the observation providing existing object, due to the impact of the imaginary modification of neutrality, may obtain fictitious status of „kind-of perception“. The ratio of the mutual dependence of perception and imagination is also fixed in the experience of remembrance: we perceive the given experience in the image of remembrance in „kind of“ moduses as all process of remembrance is a reproducing modification of the act of perception, therefore it is difficult to establish if in-presented image is fiction or real experience. Imagination as the modification of neutrality opens the field of pure possibilities: all experiences of consciousness are modified to neutral in respect to the claims to authenticity and become as „kind of real“, thus possible experiences. Allocating the status of all-covering modification to imagination, Husserl finally entrenches the mutual dependence of perception and imagination: imagination affects all

acts of consciousness maintaining uninterrupted ratio with perception as exactly imagination depletes phantasms exactly from the field of perception, on the basis of which it produces endless imaginary manifestations. However, essential dependence of perception and imagination is seen in the plane of the consciousness of the image. It is typical for the consciousness of image that the object, on the one hand, expresses in the field of perception, on the other hand, passes the framework of perception and incorporates the field of imagination as the consciousness of image as the consciousness of image-item is perception, and as the consciousness of image-object, it is imagination. Therefore image in consciousness constitutes as a conflict between the fields of perception and imagination, and this tens of both fields maintains perception and imagination in the ratio of mutual dependence. In the all-covering stream of consciousness perception and imagination are not given in pure images, therefore not only perception is imaginary, but also imagination is perceptive.

III. Problematic aspects of the relation between perception and imagination

It became clear from the analysis of the 1st and 2nd chapters that although perception and imagination are formally different acts of consciousness (formal differentiation is fixed in the level of sensual contents and phantasms, later it is entrenched in the level of the concepts *Gegenwart/Vergegenwärtigung* of the inner consciousness of time and transfers to the formal differentiation of the images of perception and imagination), however, practically both acts of consciousness are mutually dependent, therefore imagination is impossible without perception and, vice versa, perception is impossible without imagination. Mutual dependence of perception and imagination is especially clearly revealed systematically analyzing the structures of the both acts. However, fixing the dependence of both acts of consciousness, the following position was maintained: 1) in all cases is possible to separate *formally* the phenomenon of perception from imagination; 2) perception *formally* is privileged act of consciousness seeking the evidence of cognition. In this chapter, researching marginal cases of the ratio of perception and imagination, we will see that practically there are such experiences of consciousness which are impossible to establish if those experiences are perceptive or imaginary. Thus problematic ratio of perception and imagination is

fixed in cases of illusions and hallucinations. Seeking to establish the status of the later experiences in the life of the inner consciousness, only reflection is not sufficient, therefore it is necessary to introduce another criterion of arbitrariness – intersubjectivity. Thus it means in complex cases of the experiences of consciousness, when the very Ego is unable to establish the nature and status of the take of these experiences, a decision valid intersubjectively is made, however, another problem arises in this place: Can another Ego decide about the imaginary experience of my Ego, and contrary? As we will see, exactly imagination enables intersubjectivity: practically all understanding of my Ego about the experiences of other Ego is imaginary. As phantasms are the modifications of the sensual contents of the experience world Common to all Egos, then practically possibility of intersubjective imagination is seen on the basis of the Common experience world. Also imagination, as we have seen, neutralizes the claims of experiences to authenticity, opening the space of pure possibilities or pure essences and this, accordingly, enables eidetic intuition. Thus, it means that imaginary-eidetic intuition provides cognition, and certain understanding about the image of reality, in other words, it becomes clear that the access to the cognition of reality is imaginary, therefore the understanding of reality available to us is imaginary. Imagination, while enabling evidence, influences the whole method of phenomenology in general: imagination as the all-covering modification of consciousness for reflection may provide any experiences of consciousness, and as because the experiences of consciousness are neutral in respect to the claims to reality, thus, accordingly, objectiveness is ensured for reflexion. The advantage of the „imaginary“ Husserl’s method of phenomenology becomes clear while analyzing the meaning of imagination in autophenomenology and heterophenomenology.

Conclusions

1. From the first sight, the difference of the experiences of perception and imagination is obvious: experiences of perception are understood as real, authentic, and, accordingly, the experiences of imagination as unreal, fictitious. This initial evidence eliminates the differentiations of Husserl’s reality (as the basis of empirical experiences) and reality (as the field of possibilities constituted by the consciousness of faith). The place of the take

of reality is intentional consciousness, therefore acts of consciousness and the objects correlating with it are real in the scope of reality which we grant to the very consciousness. In intentional consciousness, the „reality“ or „unreality“ of experiences is a ballast without prominence as it is concentrated to the „essence“ of experiences the cognition of which provides reality to consciousness. All essences of the experiences of consciousness as pure possibilities have equal conditions to provide the image of reality, therefore the experiences of perception and imagination do not differ in this point of view.

2. The very structure of intentional consciousness of Husserl expresses the idealised correspondence of consciousness acts and the objects caught by those acts, therefore pure understanding is the sought aim as practically the analysis of passive syntheses of consciousness reveals that perception as presence takes place in the endless stream of consciousness interjected by that what is in-present now: present understanding is always given together with the field of in-presence experience (retention and protention), therefore in the core of the presence understanding that what is in-presence lies. On the other hand, the more the present understanding sinks to the past, the more considerably it becomes imaginary due to the stream of imaginary consciousness incorporating it.

3. As phantasms are the modifications of the sensual contents of the experience world Common to all Ego, this theoretically influences the possibility of intersubjective imagination. Although the mosaic of the imagination phenomena constituted by phantasms reveals the space of the imaginary creation of separate Ego, however, my Ego may empathize into the world of the imagination of other Ego. Even if the emphasis modus of my Ego will be replaced by imaging, as, on the one hand, sinking to the world of other Ego's imagination, my Ego loses the dimension of reality Common to all Ego, on the other hand, the world created by other Ego's imagination is so unsteady and changing that it is practically impossible to differ the images of other Ego's imagination from my Ego's imagination's world, however, the possibility retains that my Ego imagines the world created by other Ego's imagination. Therefore the imaging of other Ego essentially comprises the reticence of the field of my Ego's imagination and opens the possibility of imaginary intersubjectivity.

4. Husserl divides all observations comprising the field of consciousness to the observations providing an object existing in reality (comprising the field of perception) and to neutral observations (comprising the field of imagination), however, all observations are given in the unity with intention: due to the intention impact of the observation the meaningful content is understood as perceptive or imaginary. The intention organizing meaningful contents in observations is the Essential part of each subjectivising act of consciousness which may function solely, imaginary (exactly because of that consciousness may reflect various objects existing and not existing in reality). It means that practically in the very core of the objecting act the differentiation of perception and imagination becomes pointless due to the impact of imaginary intention, therefore practically all observations are imaginary.

5. The image of remembrance practically merges with the image of imagination because:

a) Although in the image of remembrance the former experience of perception is in-presented when at the meantime imagination in-presents non existing object, however, both images lacks of the basis of presence being. The experience given in the image of remembrance we perceive in „kind of“ modus, as the whole process of remembrance is the reproductive modification of the act of perception. Viewing from this point, the images of remembrance and imagination as „kind of reality“ in-presentation“ are identical, therefore practically it is difficult to differ if the experience aroused in the image of remembrance has happened in reality or if it is imaginary. Even if the „reality“ of the image of remembrance is establishing while reflecting, its take remains imaginary in consciousness;

b) The initial impression comprising the essence of perception is given together with the horizon of retention and protention which modifies the very experience of the Initial impression: the retention of the past and projecting to the future is essentially imaginary variation of the possible Initial impression, therefore the very core of the experience of perception, given in the image of remembrance, is imaginary.

6. Due to uninterrupted timely synthesis of empty images (exactly imagination enables the timely synthesis of experiences), relationess of all experiences of consciousness is

possible as empty images in the past, presence and future entrenches the identity of the object given to consciousness and is the condition of the possibility of all observations. As each observation given for consciousness is accompanied by the horizon of empty images, it means that the self-take of the present perception is always accompanied by indirect take, therefore imagination as the power forming the horizon of empty images participates in the constitution of every act of consciousness.

7. Imagination as all-covering modification influences the whole field of consciousness, attributing to the experiences of consciousness the modified status of „kind of experiences“, thus neutralizing the claims of experiences to reality. Due to impact of imagination as all-covering modification, the space of experiences of the possibilities of reality opens, which, in its turn, enables the eidetic intuition of pure possibilities as pure essences.

8. The method of Husserl's transcendental autophenomenology enables the imaginary reflexion of pure essences as pure meanings: imagination not only neutralizes all experiences of consciousness, but also enables the so-called perspective of the third person or neutral reflexion (imagination, being untimeless, may neutralise timely moduses of all experiences of consciousness, thus it means also the claims to reality). Neutral and essentially imaginary reflexion, moving in the space of neutralized experiences as the possibilities of reality, performs the functions of heterophenomenologist: it systemizes and catalogues possible experiences. Therefore the heterophenomenologic method, offering to research the experiences of consciousness while introducing the perspective of the third person, is seen just as late and unsuccessful substitution of autophenomenology.

9. Seeking the eidetic cognition, imagination is preeminent against perception because:

a) Marginal cases of the possibilities of reality are researched exactly in imagination, while eidetic variation of possibilities takes place (the world of perception is tightly bound to the world of experience, therefore eidetic variation here is strictly defined: everything is rejected in the field of perception, also that what is possible);

b) The constitutive ability of imagination in the eidetic experience is directly based on the fact that the reality take is not important to the sphere of pure eidoses, as the object of eidetic cognition is the essence having no Definition of being. Therefore the constitution or reality unreachable to perception takes place in imagination.

10. Although the clearest moment of the catch of present being, comprising the core of perception, is just a flash, accompanied by the horizon of empty images in the plane of consciousness, however, this meaningful flash essentially is the basis of rationality on which Husserl lays the foundations of his transcendental phenomenology as eidetic science. The concept of imagination as the modification of “all-covering“ consciousness reveals the riskiness of such idea: perception, as the essence of rationality, *may* become imaginary, and this means that all transcendental phenomenology practically is *possible* as imaginary science. The formally the interpretation of perception as the dominant act of consciousness, providing the cognition of the unity of reality as essence, allows Husserl to retain the classic worldview based on the principle of rationality, which is practically exploded by imagination from inside.

Publications on the Topic of the Dissertation:

1. „Ar heterofenomenologija įveikia autofenomenologiją?“ Problemos, 2010, nr. 77, p. 70-79. ISSN 1392-1274.
2. „Stebinių tipai ir reikšmė Husserlio filosofijoje“. Problemos, 2012, nr. 81, p. 131-143. ISSN 1392-1274.

Ernesta Molotkienė has an M.A. in Philosophy from Vilnius University. Areas of her scientific interests include phenomenology, history of philosophy, philosophy of consciousness, contemporary philosophy.

Ši disertacija skirta fenomenologinės filosofijos pradininko Edmundo Husserlio (1859 - 1938) suvokimo ir vaizduotės santykio problemos analizei.

Temos pagrindimas. Vakarų filosofijoje suvokimui, lyginant su vaizduote, tradiciškai buvo skiriamas išskirtinis dėmesys. Jau Antikos mąstytojai suvokimui kaip labiausiai prie tikrovės pažinimo priartėjančiam proto gebėjimui skyrė privilegijuotą statusą kitų proto formų atžvilgiu. Vaizduotė epizodiškai šmėstelėdavo tik filosofijos istorijos periferijoje, tačiau net ir tokiomis aplinkybėmis vaizduotė buvo suprantama ne tik kaip „netobulas“ suvokimas, bet ir kaip radikaliai skirtingas, unikalus sąmonės gebėjimas. Vis dėlto iki Edmundo Husserlio išsamus vaizduotės fenomeno tyrimas, atskleidžiant fundamentalų suvokimo ir vaizduotės santykį, nebuvo atliktas.

Fenomenologinis sąmonės patirčių aprašymas „legalizuoja“ vaizduotę ir nuo šiol prasideda intensyvus jos persekiojimas: sekant vaizduotiškais pėdsakais, paaiškėja, kad vaizduotė yra apraizgiusi visus sąmonės išgyvenimus, pati išlikdama refleksijai nepasiekiamame sąmonės šešėlyje. Todėl, logiška, kad aiškiausiai vaizduotiški pėdsakai matomi ten, kur, regis, vaizduotės slėptuvės mažiausiai tikimasi – suvokimo lauke. Fenomenologiškai tiriant suvokimo ir vaizduotės aktus, paaiškėja, kad privilegijuotą suvokimo poziciją ir pretenziją į pažinimo tikrumą sugriauna vaizduotė, neutralizuodama visų išgyvenimų pretenzijas į tikrumą, todėl suvokimas tampa tik viena iš tikrumo galimybių, praktiškai niekuo nesiskiriančia nuo galimo vaizduotiškos tikrovės supratimo. Suvokimo ir vaizduotės santykis yra problemiškas: viena vertus, vaizduotė yra radikaliai skirtinga sąmonės forma, kita vertus, jos veikimą įgalina suvokimas. Šiame darbe mes teigiame, kad transcendentalinėje Husserlio fenomenologijoje suvokimo ir vaizduotės skyrimas yra *formalus*, nes, *praktiškai*, suvokimas ir vaizduotė yra abipusiškai priklausomi sąmonės aktai: abipusės suvokimo ir vaizduotės priklausomybės santykis įtvirtinamas vaizduotės kaip visa-apimančios sąmonės modifikacijos sampratoje, kuomet vaizduotė, laisvai varijuodama modifikuotais jusliniais turiniais, persmelkia suvokimo lauką, įgalindama jo veikimą. Formaliai skirdamas suvokimo ir vaizduotės aktus bei privilegijuotą prieigą prie tikrovės supratimo teikdamas suvokimui, Husserlis formaliai išlaiko klasikinį racionalumo principu grindžiamą pasaulėvaizdį, kurį vaizduotė gerokai išklibina. Kadangi dėl vaizduotės poveikio suvokimui tikrovės supratimas tampa problemiškas, būtina iš naujo apibrėžti tikrumo kriterijus suvokimo ir vaizduotės

santykio perspektyvoje: jeigu suvokimas *praktiškai* yra vaizduotiškas, vadinasi, tikrovė tėra viena iš vaizduotės manifestacijų? Ar, taikant transcendentalinės fenomenologijos metodą, įmanoma išspręsti tikrovės konstitucijos sąmonėje problemą? O gal būtent vaizduotė, kai iš jos to mažiausiai tikimasi, įgalina šios problemos sprendimą?

Tyrinėjimų apžvalga. Vaizduotės apibrėžimo problema Husserlio fiksuojama jau *Loginiuose tyrinėjimuose* (1984), kur, analizuodamas sąmonės išgyvenimų rūšis, Husserlis išskiria neįstebintų vaizdinių klasę, skirtingą nuo sąvokinių vaizdinių klasės. Aptikęs vaizduotę kaip atskirą mentalinį gebėjimą, kokybiškai skirtingą nuo suvokimo, Husserlis negali išvengti problemos, kurią, galima sakyti, sprendžia visuose vėlesniuose savo veikaluose: suvokimo ir vaizduotės santykio problemą. Pagrindinis veikalas, kuriame išsamiai analizuojamas vaizduotės fenomenas yra 1904/05 metais skaitytų žiemos paskaitų pagrindu, skirtų vaizduotės ir vaizdo sąmonės problemai, sudarytas veikalas *Fantazija, vaizdo sąmonė, prisiminimas* (1980), apimantis vaizduotės problematiką, tirtą nuo 1898 iki 1925 metų. Laikotarpis, kuomet Husserlis vienu ar kitu aspektu tyrė vaizduotės problemą iš esmės apima visą fenomenologijos metodo kūrybos laiką.

Nors Husserlio fenomenologijos tyrimams skirtų užsienio autorių darbų skaičius išties nemažas, vis dėlto vaizduotės problematika, regis, stokoja didesnio ir gilesnio susidomėjimo. Tiesiogiai mūsų iškeltą problemą tiriančių publikacijų praktiškai nėra, o vaizduotei plačiąja prasme skirtų darbų sąrašas taip pat nėra gausus. Galbūt tai sąlygoja pačios vaizduotės fenomeno specifika: Husserlis taip ir neišbaigė vaizduotės teorijos, palikdamas atvirą erdvę įvairioms interpretacijoms. Istorikai svarbus Marios Manuelos Saravos veikalas *Vaizduotė pagal Husserlį* (1970), kuriame autorė, remdamasi Husserlio veikalais, detaliai aprašo vaizduotės fenomeną. Bendrai vaizduotės fenomeno sampratai ir istorinei analizei reikšmingas Wolfgango Iserio veikalas *Fiktyvumas ir įsivaizdavimas* (2002). Vienas svarbiausių mūsų tiriamai problemai darbų yra Paolo Volonté veikalas *Husserlio vaizduotės fenomenologija* (1997), kuriame autorius analizuodamas vaizduotės fenomeną, pagrindinę reikšmę teikia jos (vaizduotės) kaip pažinimą konstituojančios sąmonės formos funkcijai. Julia Jansen straipsnyje „Apie Husserlio transcendentalinės vaizduotės fenomenologijos plėtotę ir jos panaudojimą

tarpdisciplininiame tyrime“ (2005) apžvelgia Husserlio vaizduotės sampratų kitimą, pradedant ankstyvuju Husserlio kūrybos laikotarpiu ir, atitinkamai, baigiant vėlyvuju kūrybos etapu. Straipsnyje „Percepcijos viršenybė Husserlio įsivaizdavimo teorijoje“ (1990) Markas P. Drostas įrodo tezę, kad percepcinės sąmonės intencionalumas yra modelis suprantant vaizduotiškus aktus. Drostas laikosi pozicijos, skirtingos nuo, pavyzdžiui, Volonté, kad vaizduotė negali būti konstitutyviniis percepcinės sąmonės pagrindas, nepaisant to, kad visi sąmonės aktai yra koreliuoti intencionalia forma. Nors vaizduotė ir percepcija yra skirtingos sąmonės formos, turinčios skirtingas intencionalių struktūrų rūšis, vis dėlto Drostas, remdamasis Husserliu, nurodo, kad percepcija yra „viršesnė“ už vaizduotę. Išsamus Husserlio vaizduotės fenomenologijos pristatymas pateiktas Donaldo B. Kuspito straipsnyje „Fikcija ir fenomenologija“ (1968), kuriame autorius, remdamasis Husserliu, tvirtina, kad nors percepcija yra dominuojanti vaizduotės atžvilgiu, vis dėlto vaizduotė yra toks mentalinis gebėjimas, kuris gali betarpiškai „pagauti“ esmę.

Iki šiol vienintelis analitinis darbas Lietuvoje, išsamiai tiriantis vaizduotės fenomeną filosofijos istorijoje yra Kristupo Saboliaus disertacija *Vaizduotės samprata fenomenologinėje filosofijoje* (2008). Mums svarbi yra autoriaus pozicija suvokimo ir vaizduotės santykio atžvilgiu: nors tiesiogiai ši problema disertacijoje neanalizuojama, vis dėlto autorius įrodinėja tezę, kad: „reprodukcinė įvaizdinanti funkcija implikatyviai būdinga beveik visiems sąmonės aktams“ (2008: 23). Apskritai, galima teigti, kad autorius tiek šiame darbe, tiek ir savo publikacijose vaizduotės tema, akcentuoja vaizduotės viršenybę aktualaus suvokimo lauko atžvilgiu. Paminėtini Saboliaus straipsniai, įvairiais aspektais tiriantys vaizduotės fenomeną: „Vaizduotiška sąmonė“ (2007), „Erdvė ir vaizduotė“ (2010a), „Vaizduotės laikiškumas ir fantazija“ (2010b), „Vaizdo sąmonė, reprezentacija ir vaizduotė“ (2011). Bene vienintelė knyga lietuvių kalba, kurioje išsamiai pristatomos ir analizuojamos pagrindinės Husserlio fenomenologijos projekto probleminės vietos, yra Daliaus Jonkaus monografija *Patirtis ir refleksija. Fenomenologinės filosofijos akiračiai* (2009). Verta dėmesio yra ir Mindaugo Briedžio publikacija „Valia vaizduotei: ‚disidentiška‘ galimo poetika postmodernios parodijos metu“ (2011), kurioje autorius struktūriškai lygina suvokimą ir

vaizduotę, siekdamas atskleisti vaizduotės kaip intencionalaus sąmonės akto unikalumą, jos gebėjimą persmelkti visus kitus intencionalius sąmonės aktus.

Kaip jau minėjome, iki šiol vienintelis išsamus vaizduotę fenomenologinėje filosofijoje ir apskritai filosofijos istorijoje tiriantis darbas Lietuvoje yra tik vienas – tai Kristupo Saboliaus disertacija, taip pat keletas publikacijų, įvairiais aspektais interpretuojančių Husserlio vaizduotės fenomeną. Vis dėlto Sabolius husserlišką vaizduotę tiria sisteminėje vienovėje su Sartre'o ir kitų filosofų vaizduotės teorijomis, siekdamas pratęsti vaizduotišką tyrimą Kanto ir Heideggerio temporalumo perspektyvoje. Vadinas, autorius pagrindinį dėmesį skirdamas vaizduotės reikšmės, prasmės, funkcijų fenomenologinėje filosofijoje klausimams, atskirai neanalizuoja suvokimo ir vaizduotės *santykio* problemos Husserlio filosofijoje, nors teorinės tokios analizės prielaidos Saboliaus disertacijoje akivaizdžios.

Mūsų disertacijos mokslinis naujumas yra suvokimo ir vaizduotės *santykio* Husserlio filosofijoje tyrimas, atskleidžiant, kad suvokimo ir vaizduotės skyrimas, suvokimui suteikiant privilegijuotą prieigą prie tikrovės pažinimo, yra *formalus*, nes, *praktiškai*, suvokimas ir vaizduotė yra abipusiškai priklausomi sąmonės aktai, todėl iš esmės tikrovės suvokimas visuomet yra vaizduotiškas. Žvelgiant šiuo rakursu, mūsų darbas įgalina iš naujo apmąstyti tikrovės konstitucijos sąmonėje problemą.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Pagrindinis disertacijoje keliamas tikslas yra ištirti suvokimo ir vaizduotės santykį Husserlio filosofijoje, nustatant probleminius šio santykio aspektus: *galimus* abiejų sąmonės aktų panašumus ir skirtumus bei jų dinaminės sąveikos reikšmę visam transcendentalinės fenomenologijos projektui. Siekdami šio tikslo, keliamo konkrečius uždavinius:

16. Ištirti tikrovės ir (arba) realybės konstitucijos sąmonėje problemą.
17. Nustatyti juslinių turinių ir fantazmų santykį.
18. Ištirti suvokimo lauką, atskleidžiant vaizduotės įtaką.
19. Ištirti suvokimo ir vaizduotės konstituciją vidinėje laiko sąmonėje.

20. Išnagrinėti suvokimo ir vaizduotės vaizdinių panašumus ir skirtumus istorinėje perspektyvoje:
 - c) nustatyti Aristotelio, Hume'o, Kanto ir Brentano suteiktą reikšmę suvokimo ir vaizduotės vaizdiniam;
 - d) ištirti, kokių pagrindų Husserlis skiria suvokimo ir vaizduotės vaizdinius.
21. Atskleisti suvokimo ir vaizduotės skyrimą Husserlio filosofijoje kaip *formalų*, nustatant *praktinę* abiejų priklausomybę.
22. Ištirti suvokimo ir vaizduotės kaip objektyvuojančių sąmonės aktų struktūras:
 - c) išanalizuoti stebinių sampratą;
 - d) nustatyti dinaminę suvokimo ir vaizduotės sąveiką stebinio branduolyje.
23. Nustatyti tuščių vaizdinių reikšmę abipusės suvokimo ir vaizduotės priklausomybės santykiui.
24. Ištirti prisiminimo ir vaizduotės santykį.
25. Ištirti vaizduotės modusus, atskleidžiant jų įtaką visam sąmonės laukui.
26. Išanalizuoti vaizdo sąmonę kaip pavyzdinę suvokimo ir vaizduotės sąveikos terpę.
27. Išanalizuoti ribinius suvokimo ir vaizduotės santykio atvejus.
28. Ištirti intersubjektyvios vaizduotės galimybę.
29. Nustatyti suvokimo ir vaizduotės reikšmę siekiant evidencijos.
30. Nustatyti vaizduotės reikšmę autofenomenologijos ir heterofenomenologijos ginče.

Tyrimo metodai. Disertacijoje taikome teorinės rekonstrukcijos, hermeneutinį, lyginamosios ir kritinės analizės teksto interpretavimo metodus.

Pagrindinis disertacijoje taikomas metodas – teorinės rekonstrukcijos, sistemingai rekonstruojant Husserlio pažiūras darbe keliamos problemos atžvilgiu. Šis metodas taikomas visose trijose disertacijos dalyse ir ypač tose vietose, kuriose didžiausias dėmesys skiriamas Husserlio veikalų esminių probleminių momentų analizei.

Lygiagrečiai teorinės rekonstrukcijos metodui, visose disertacijos dalyse taikomas ir hermeneutinis teksto interpretavimo metodas, padedantis susidaryti visuminį disertacijoje nagrinėjamos problemos, atskirai tiriamos ir Husserlio veikaluose, vaizdą.

Lyginamosios analizės metodas taikomas, lyginant atskirų, dažnai oponuojančių Husserliui, autorių pozicijas disertacijoje keliamos problemos atžvilgiu.

Kritinės analizės metodas taikomas kritiškai analizuojant prieštaringas Husserlio tekstų vietas, kuriose fiksuojama pažiūrų į analizuojamą problemą kaita bei įvertinant oponuojančių ir proponuojančių disertacijoje keliamos problemos atžvilgiu autorių interpretacijų ir argumentų korektiškumą.

Ginamieji teiginiai

11. Realybės ir tikrovės skirties pagrindu praktiškai neįmanoma atskirti suvokimo ir vaizduotės išgyvenimų.
12. Suvokimas, laikiškai konstituojamas kaip dabartis, praktiškai išreiškia tik dabarties idealizavimą, todėl ir grynas suvokimas kaip labiausiai dabartiškas tėra siekiamybė.
13. Nors vaizduotė Husserlio filosofijoje suprantama kaip subjektyvus gebėjimas, tačiau ji įgalina ir intersubjektyvias patirtis.
14. Suvokimas ir vaizduotė sąmonei teikia *formaliai* skirtingus stebinius, bet, *praktiškai*, visi stebiniai yra vaizduotiški.
15. *Formaliai* prisiminimas, būdamas suvokimo lauko dalimi, skiriasi nuo vaizduotės vaizdinio, tačiau, *praktiškai*, jų skirtis abejotina, nes: a) prisiminimo ir vaizduotės vaizdiniai duoti „įdabartinimo“ modusu; b) paties pirminio įspūdžio, kuris reprodukuojamas prisiminimo vaizdinyje, galimybė yra abejotina dėl jį lydinčio vaizduotiško tuščių vaizdinių horizonto.
16. Abipusė suvokimo ir vaizduotės aktų priklausomybė galima pirmiausia dėl juos lydinčio tuščių vaizdinių horizonto.
17. Vaizduotė kaip visa-apimanti sąmonės modifikacija įgalina eidetinę grynujų esmių intuiciją.
18. Transcendentalinės Husserlio autofenomenologijos metodas kaip introspektyvi subjekto patirčių deskripcija, būdamas vaizduotiškas, praktiškai yra pranašesnis už „mokslinį“ heterofenomenologijos metodą.
19. Siekdama eidetinio pažinimo vaizduotė įgyja pranašumą prieš suvokimą.
20. Išlaikydamas *formalų* suvokimo pranašumą prieš vaizduotę, Husserlis siekia išlaikyti stabilų, racionalumo principu grindžiamą pasaulėvaizdį, tačiau vaizduotė šias pastangas gerokai apsunkina.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir literatūros sąrašas.

Įvade pagrindžiame tiriamą temą, apžvelgiame šaltinius ir tyrinėjimus, pristatome darbo tikslus ir uždavinius, apibrėžiame tyrimo metodus, pabrėžiame disertacijos naujumą, pristatome darbe ginamus teiginius.

Pirmojoje disertacijos dalyje tiriamas formalus suvokimo ir vaizduotės skyrimo pagrindimas, išryškinant formalų suvokimo dominavimą vaizduotės atžvilgiu, bet implicitiškai jau fiksuojama abipusė suvokimo ir vaizduotės aktų priklausomybė: suvokimo ir vaizduotės išgyvenimų panašumas regimas pačioje intencionalios sąmonės struktūroje, kuomet, atlikus fenomenologinę redukciją, visi sąmonės išgyvenimai suprantami kaip tikrovės galimybės. Formalus suvokimo ir vaizduotės skyrimas įtvirtinamas juslinių turinių ir fantazmų lygmenyje, paaiškėjus, kad fantazmos, būdamos juslinių turinių modifikacijos, neturi santykio su empirine realybe. Suvokimo ir vaizduotės aktų konstituciją tiriant vidinėje laiko sąmonėje, atsiskleidžia formaliai skirtingi suvokimo ir vaizduotės išgyvenimų modusai: nors suvokimas suprantamas kaip dabartinimas, o vaizduotė kaip įdabartinimas, vis dėlto kiekvieną dabartišką suvokimo savi-duotį lydi vaizduotiškas tuščių vaizdinių horizontas. Objekto savi-duoties ir netiesioginės tarsi-duoties problema sprendžiama ir suvokimo bei vaizduotės vaizdiniuose, įgalinanti formalią jų skirtį. Prielaidos tam regimos Husserlį įtakojusių Aristotelio, Hume'o, Kanto ir Brentano suvokimo ir vaizduotės vaizdinių tyrimuose.

Antrojoje disertacijos dalyje toliau tiriamas – dabar jau eksplicitiškai – suvokimo ir vaizduotės abipusės priklausomybės santykis, kuris atsiskleidžia suvokimą ir vaizduotę analizuojant kaip objektyvuojančius sąmonės aktus. Paaiškėja, kad objektyvuojantį sąmonės aktą sudaro intencija ir stebinys, tačiau, nepriklausomai nuo stebinio tipo, būtent vaizduotiška intencija organizuoja reikšminius stebinio turinius, todėl abipusė suvokimo ir vaizduotės santykio priklausomybė fiksuojama jau stebinio branduolyje. Kita vertus, visus stebinius lydi vaizduotiškas tuščių vaizdinių horizontas, todėl visi sąmonės išgyvenimai duoti vaizduotiškai. Tiriant vaizduotės modusus, paaiškėja, kad vaizduotė kaip visa-apimanti sąmonės modifikacija paveikia visą sąmonę, todėl suvokimas ir vaizduotė nėra duoti grynais pavidalais: suvokimas yra vaizduotiškas, o vaizduotė percepcinė. Abipusės suvokimo ir vaizduotės priklausomybės santykis įtvirtinamas vaizdo sąmonėje: paaiškėja, kad vaizdas sąmonėje konstituoja,

konfliktuojant suvokimo ir vaizduotės laukams, o ši abiejų laukų įtampa suvokimą ir vaizduotę išlaiko abipusėje priklausomybėje.

Trečiojoje disertacijos dalyje tirama suvokimo ir vaizduotės santykio probleminiai aspektai. Tiriama ribiniai suvokimo ir vaizduotės santykio atvejai: iliuzijos ir haliucinacijos. Šis probleminis suvokimo ir vaizduotės santykio aspektas atveria kitą – intersubjektyvios vaizduotės galimybės problemą. Remiantis Husserlio vystoma intersubjektyvumo teorija, daroma prielaida, kad teoriškai įmanoma įsivaizduoti kito Ego įsivaizdavimą, nes visų Ego išgyvenimus sieja tas pats bendras patyriminis pasaulis, kurio pagrindu gali būti išgyvenamos tos pačios fantazmos. Tiriant suvokimo ir vaizduotės reikšmę siekiant evidencijos, įrodoma, kad vaizduotė įgalina ribinių tikrumo galimybių atvejų pagavą, vykstant eidetinei galimybių variacijai. Įrodoma, kad eidetinis pažinimas įmanomas ir vaizduotėje, nes prasmės konstitucija vaizduotėje vyksta nepriklausomai nuo būties konstitucijos.

Išvados

1. Iš pirmo žvilgsnio suvokimo ir vaizduotės išgyvenimų skirtingumas atrodo akivaizdus: suvokimo išgyvenimai suprantami kaip realūs, tikri, o, atitinkamai, vaizduotės išgyvenimai – kaip nerealūs, netikri. Ši pirminį akivaizdumą panaikina Husserlio realybės (kaip empirinės potyrių bazės) ir tikrovės (kaip tikėjimo sąmonės konstituojamo galimybių lauko) skirtis. Realybės duoties vieta yra intencionali sąmonė, todėl sąmonės aktai ir su jais koreliuojantys objektai yra realūs tiek, kokį realumo laipsnį suteikiame pačiai sąmonei. Intencionalioje sąmonėje išgyvenimų „realumas“ ar „nerealumas“ yra nureikšmintas balastas, nes susitelkiama į išgyvenimų „esmę“, kurios pažinimas teikia tikrumą sąmonei. Visų sąmonės išgyvenimų esmės kaip grynios galimybės turi vienodas sąlygas teikti tikrovės vaizdą, todėl suvokimo ir vaizduotės išgyvenimai šiuo požiūriu nesiskiria.

2. Pati Husserlio intencionalios sąmonės struktūra išreiškia idealizuotą sąmonės aktų ir tais aktais pagaunamų objektų atitikimą, todėl grynas suvokimas yra siekiamybė, nes, *praktiškai*, pasyvių sąmonės sintezių analizė atskleidžia, jog suvokimas kaip dabartiškumas vyksta begaliniame sąmonės sraute įtarpinamas to, kas nedabartiška:

dabartiškas suvokimas visuomet duotas kartu su nedabartiškos patirties lauku (retencija ir protencija), todėl dabartiško suvokimo branduolyje slypi tai, kas nedabartiška. Kita vertus, kuo labiau dabartiškas suvokimas grimzta į praeitį, tuo labiau jis tampa vaizduotišku dėl jį įtraukiančios vaizduotiškos sąmonės tėkmės.

3. Kadangi fantazmos yra visiems Ego bendro patyriminio pasaulio juslinių turinių modifikacijos, tai teoriškai sąlygoja intersubjektyvios vaizduotės galimybę. Nors fantazmų konstituota vaizduotės reiškinių mozaika atveria atskirų Ego vaizduotiškos kūrybos erdvę, vis dėlto manasis Ego gali *įsijausti* į kito Ego vaizduotės pasaulį. Net jeigu manojo Ego *įsijautimo* modusas bus pakeistas į įsivaizdavimą, - nes, viena vertus, pasinerdamas į kito Ego vaizduotės pasaulį, manasis Ego praranda visiems Ego bendrą tikrovės dimensiją, kita vertus, kito Ego vaizduotės kuriamas pasaulis toks nepatvarus ir kintantis, kad praktiškai neįmanoma atskirti kito Ego vaizduotės vaizdinių nuo manojo Ego vaizduotės pasaulio, - vis dėlto išlieka galimybė, kad manasis Ego įsivaizduoja kito Ego vaizduotės kuriamą pasaulį. Todėl kito Ego įsivaizdavimas iš esmės suardo manojo Ego vaizduotės lauko uždaramą ir atveria vaizduotiško intersubjektyvumo galimybę.

4. Husserlis visus sąmonės lauką sudarančius stebinius skiria į tikrovėje egzistuojantį objektą teikiančius stebinius (sudarančius suvokimo lauką) ir į neutralius stebinius (sudarančius vaizduotės lauką), tačiau visi stebiniai duoti dinaminėje vienovėje su intencija: dėl intencijos poveikio stebinio reikšminis turinys yra suprantamas kaip percepinis ar vaizduotiškas. Reikšminius turinius stebiniuose organizuojanti intencija yra esminė kiekvieno objektyvuojančio sąmonės akto dalis, galinti reikštis ir pati viena, vaizduotiškai (kaip tik todėl sąmonė gali reflektuoti įvairius – tikrovėje egzistuojančius ir neegzistuojančius objektus). Vadinasi, praktiškai jau pačiame objektyvuojančio akto branduolyje skirtis tarp suvokimo ir vaizduotės tampa beprasmiška dėl vaizduotiškos intencijos poveikio, todėl praktiškai visi stebiniai yra vaizduotiški.

5. Prisiminimo vaizdinys praktiškai susilieja su vaizduotės vaizdiniu, nes:

a) nors prisiminimo vaizdinyje įdabartinamas buvęs suvokimo išgyvenimas, kai tuo tarpu vaizduotė įdabartina neegzistuojantį objektą, vis dėlto abu vaizdiniai stokoja dabartiškos esaties pagrindo. Prisiminimo vaizdinyje duotą išgyvenimą mes suvokiame

„tarsi“ modusu, nes visas prisiminimo procesas yra reprodukcinė suvokimo akto modifikacija. Šiuo aspektu žvelgiant, prisiminimo ir vaizduotės vaizdiniai kaip „tarsi-tikrovės“ įdabartinimai yra tapatūs, todėl praktiškai sudėtinga atskirti, ar dabar išskylančiame prisiminimo vaizdinyje išgyvenimas yra tikrai buvęs, ar įsivaizduotas. Net jeigu reflektuojant nustatomas prisiminimo vaizdinio „tikrumas“, jo duotis sąmonėje išlieka vaizduotiška;

b) pirminis įspūdis, sudarantis suvokimo esmę, duotas kartu su retencijos ir protencijos horizontu, kuris modifikuoja pačią pirminio įspūdžio patirtį: patirties užlaikymas ir projekcija į ateitį iš esmės yra vaizduotiška galimo pirminio įspūdžio variacija, todėl pats prisiminimo vaizdinyje duotas suvokimo išgyvenimo branduolys yra vaizduotiškas.

6. Dėl nenutrūkstamos laikiškos tuščių vaizdinių sintezės (būtent vaizduotė įgalina laikišką išgyvenimų sintezę) galimas visų sąmonės išgyvenimų sąryšingumas, nes tušti vaizdiniai praeityje, dabartyje ir ateityje įtvirtina duoto sąmonei objekto tapatumą ir yra visų stebinių galimybės sąlyga. Kadangi kiekvienas sąmonei duotas stebinys yra lydimas tuščių vaizdinių horizonto, vadinasi, dabartiško suvokimo savi-duotį visuomet lydi netiesioginė duotis, todėl vaizduotė kaip tuščių vaizdinių horizontą formuojanti galia dalyvauja kiekvieno sąmonės akto konstitucijoje.

7. Vaizduotė kaip visa-apimanti modifikacija paveikia visą sąmonės lauką, sąmonės išgyvenimams suteikdama modifikuotą „tarsi-išgyvenimų“ statusą, šitaip neutralizuodama išgyvenimų pretenzijas į tikrumą. Dėl vaizduotės kaip visa-apimančios modifikacijos poveikio atsiveria išgyvenimų kaip tikrovės galimybių erdvė, kuri, savo ruožtu, įgalina eidetinę grynųjų galimybių kaip grynųjų esmių intuiciją.

8. Transcendentalinės Husserlio autofenomenologijos metodas įgalina vaizduotišką grynųjų esmių kaip grynųjų prasmų refleksiją: vaizduotė ne tik neutralizuoja visas sąmonės patirtis, bet ir įgalina vadinamąją trečio asmens perspektyvą arba neutralią refleksiją (vaizduotė, pati būdama nelaikiška, gali neutralizuoti visų sąmonės išgyvenimų laikiškus modusus, vadinasi, ir pretenzijas į tikrumą). Neutrali ir iš esmės vaizduotiška refleksija, judėdama neutralizuotų patirčių kaip tikrovės galimybių erdvėje atlieka

heterofenomenologo funkciją: sistemina ir kataloguoja galimas patirtis. Todėl heterofenomenologijos metodas, siūlantis sąmonės patirtis tirti, įvedant trečio asmens perspektyvą, regisi esąs tik pavėluotas ir nevykęs autofenomenologijos pakaitalas.

9. Siekdama eidetiško pažinimo vaizduotė yra pranašesnė už suvokimą, nes:

a) ribiniai tikrumo galimybių atvejai tiriami būtent vaizduotėje, vykstant eidetinei galimybių variacijai (suvokimo pasaulis yra tvirtai susietas su patyriminiu pasauliu, todėl eidetinė variacija čia labai griežtai apibrėžta: suvokimo lauke atmetama viskas, kas netikra, taip pat ir tai, kas galima);

b) konstitutyvus vaizduotės gebėjimas eidetiniame patyrimo tiesiogiai remiasi tuo, kad grynųjų eidosų sričiai tikrovės duotis yra nereikšminga, nes eidetinio pažinimo objektas yra prasmė, neturinti jokio būties apibrėžtumo. Todėl vaizduotėje vyksta suvokimui nepasiekiamos tikrovės konstitucija.

10. Nors suvokimo branduolį sudarantis ryškiausias dabartiškos esaties pagavos momentas yra tik žybtelėjimas, lydymas tuščių vaizdinių horizonto vaizduotiškoje sąmonės tėkmėje, vis dėlto šis prasminis žybtelėjimas iš esmės yra racionalumo pagrindas, ant kurio Husserlis ir kloja savo transcendentalinės fenomenologijos kaip eidetinio mokslo pamatus. Vaizduotės kaip „visa-apimančios“ sąmonės modifikacijos samprata atskleidžia tokio sumanymo rizikingumą: suvokimas kaip racionalumo esmė *gali* tapti vaizduotišku, o tai reiškia, kad ir visa transcendentalinė fenomenologija praktiškai *galima* kaip vaizduotiškas mokslas. Formaliai suvokimo kaip dominuojančio sąmonės akto, teikiančio tikrovės kaip prasmės vienovės pažinimą, traktavimas Husserliui leidžia išlaikyti klasikinį racionalumo principu grindžiamą pasaulėvaizdį, kurį praktiškai iš vidaus sprogdina vaizduotė.

Disertacijos tema publikuoti straipsniai:

1. „Ar heterofenomenologija įveikia autofenomenologiją?“ Problemos, 2010, nr. 77, p. 70-79. ISSN 1392-1274.
2. „Stebinių tipai ir reikšmė Husserlio filosofijoje“. Problemos, 2012, nr. 81, p. 131-143. ISSN 1392-1274.

Ernesta Molotokienė (Bražėnaitė)

El. paštas: irama@inbox.lt

Išsilavinimas:

1998-2002: Utenos Adolfo Šapokos gimnazija.

2002-2006: bakalauro studijos Filosofijos fakultete (filosofija) Vilniaus universitete.
Filosofijos bakalauro diplomas nr. 0612436.

2006-2008: magistro studijos Filosofijos fakultete (filosofija) Vilniaus universitete.
Filosofijos magistro diplomas nr. 0840651.

Pedagoginio darbo patirtis:

Filosofijos įvado seminarai Vilniaus universiteto dieninio (Matematikos ir informatikos fakultete – 2010 m. RS) skyriaus studentams.

